

Flessenpost

De Collectie Anderson is een fenomeen. Ik denk dat het complex van persoon, museum en depot een installatie is. Het museum toont de grotendeels gelokaliseerde collecties van en over streek en stad in een drieluik. Namelijk als een rommelkamer van spul uit het (semi-) openbare leven – de diorama's van detailhandel, ambacht en onderwijs – in combinatie met een min of meer 'gewoon' lokaal oorlogsmuseum zoals er honderden zijn (elke plaats heeft recht op zijn eigen WOII-museum!) en een wonderlijke Oudheidkamer – de tijdelijke tentoonstelling over de hele geschiedenis van Vlaardingen. De *linking pin* is de persoon van Jan Anderson, die er middenin woont en alles weet en regelt, en iedereen bedoet. Zonder zijn rol als kloppend hart van deze installatie, het zwarte gat in dit universum, resteert een dood geheel. Het is goed dat te beseffen. Maar we moeten iets anders – niets-doen is geen optie.

Een dragende gedachte

De richting van Jans installatie lijkt nogal onbestemd. Er ontbreekt een kenbare focus, een leidende gedachte. Het interessante van andere gecureerde collecties, en ook van *curated decay*, is juist de gearticuleerde gedachte eronder, erachter, ertussen. Dat kan een reflectie zijn, een droom (Orhan Pamuks *Museum van de onschuld*), maatschappijkritiek (Georges Perec, *Les choses*, *La vie mode d'emploi*), of het consequent vastleggen van een brede stroom van materiële cultuur, zoals de Duitse arbeidersbeweging in Berlijn deed met het Museum der Dinge. Het mooiste vind ik het Museum of Broken Relationships (Belgrado en elders), waar je verhalen kunt horen over gemis, bemiddeld door een serie sleutelobjecten. Raaklijnen aan iets afwezig, dat zich echter helder voor je geestesoog vormt. Bij Jan lijkt dat niet zo. Het is wat het is. De dingen zijn wat ze zijn.

Maar pas op. Ik vermoed bij nader inzien wel dege-lijk een dragende gedachte, die de installatie overigens in een veel breder kader plaatst. En dat is dat Jans collectie, net als de meeste verzamelingen in den lande en ook daarbuiten, die de afgelopen twee eeuwen ontstonden, althans die buiten het kunst- of wetenschappelijke domein, uiting geven aan een tragisch gevoel van verlies, nostalgie naar een radicaal verdwenen tijd:

de samenleving in de periode van vóór de industriële revolutie. Ze markeren deze transitie: de wereld van vóór 1875, van Swiebertje, Ot en Sien, Peerke en z'n kameraden. De materiële cultuur van die hof van Eden, van de verloren onschuld, is symbool van hollandsheid. Dat geldt niet alleen voor de vele oudheidkamers, of daaraan verbonden verzamelingen als het instituut zelf inmiddels is verdwenen, maar ook voor zo'n deftige instelling als het Stedelijk Museum Amsterdam. In 1895 ging het open, dankzij liefhebbers van de verdwijnende cultuur van vóór de tweede Gouden Eeuw, als wat in de volksmond het Suasso-museum heette, met een complete Winkel van Sinkel: van schuttersvaandels zelf poppen, van een achttiende-eeuwse keuken tot een oude apotheek, en inclusief de interieurs van de oude grachtenpaleizen die hadden moeten wijken voor de aanleg van de Raadhuisstraat – verfoeide doorbraak van de vooruitgang.

Prinses of kikker?

Met de metafoor van Doornroosje heb ik niet veel. Of de prinses zal ontwaken (en zelfs of ze als prinses gaat ontwaken), hangt helemaal af van wie haar gaat kussen en wanneer. Misschien ligt er wel een kikker in haar bed. Ik voel me meer senang met de metafoor van *flessenpost*. We weten niet wie het Anderson-universum zal gaan vinden, wat die ervan zal denken, of wat die ermee denkt aan te kunnen of te *moeten* (zoals UNESCO steevast stelt). U hoort mij dus niet het woord 'erfgoed' gebruiken. Het wordt pas erfgoed als en nadat een gemeenschap op dat verre strand in de tijd zich met toewijding over Jans aanspoelsels zal hebben gebogen. Daar weten wij nu niks van en we weten ook niet hoe we dat moeten onderzoeken. Dat perspectief, van een onbekende toekomst, leidt mij tot de volgende overwegingen.

Net als met de herinnering aan WOII is ook 'spul' onderhevig aan veranderende waardering. Sterker nog, waardering is onderdeel van een uitgebreider geheel van denken, spreken en doen. Men zal over veertig jaar niet al Andersons redenen en motieven om te verzamelen en te bewaren herkennen, hoe goed ze misschien ook zijn gedocumenteerd. Die redenen en motieven worden zelf 'erfgoed', waarnaar men met verwondering zal kijken. Het is niet ondenkbaar dat we de nostalgie naar de pre-industriële of vooroorlogse tijd, die uit Jans diorama's van het dagelijks leven spreekt, niet lang meer zullen begrijpen. Daar gaat Foucaults begrip *epistèmè* over: een in trage periodiek

zo radicaal veranderend waardensysteem (van kennen, spreken, handelen) dat (a) de depots van onze musea vol met onbegrepen rommel staan en (b) het gesprek met de vorigen soms volkomen stilvalt. Ik geef hieronder enkele voorbeelden van de onbereikbaarheid en de onkenbaarheid, in elk geval oninvoelbaarheid van vele verledens, door epistemewisseling van ons gescheiden.

Mijn oma, geboren in 1900, als laatste dochter van een toen 75-jarige kastelein, wilde in haar leven maar één ding: mevrouw worden. De tragiek is, dat toen ze dat na een halve eeuw had bereikt, het standsverschil betekenisloos was geworden. Er was geen werkelijk onderscheid meer tussen meiden, meisjes, mejuffrouwen en mevrouwen. En wij kunnen ons maar moeilijk indenken welke waarden, die hiermee te maken hadden, in de materiële wereld van alledag waren verscholen. De opkamer, de antimakassar?

Nog zo'n categorie wordt gevormd door de wijd verbreide 'sculpturen' van een struisvogelei, op de rug van een mini-struis met hoefijzer in de bek, geleid door een Afrikaan in een setting van bloedkoraal - zoals van zestiende-eeuwse Weense edelsmid Clement Kicklinger. Daarvan dénk je (en zo luidt ook het vitrinebijchrift): leuk exotisch ding, extravagant showpiece, typisch iets voor een *Wunderkammer*. Maar voor de renaissance-mensen waren ze symbool van het maagdelijk moederschap, de wijsheid Gods die overal in de natuur aanwijzingen van zijn geheimenis verstopt. De vogel weet dat haar uur is gekomen en verlaat het ei, dat uit zichzelf uitkomt in het zand en een beeld is van de kosmos, een voorafschaduw van Jezus' parthenogenese. Dit is niet alleen een heel ander paradigma, het is een totaal andere wereld van denken, spreken, handelen - Foucaults epistemische kennisravin. Laat ons ons ervan bewust zijn dat er zich voor de vinder, in 2055, mogelijk een vergelijkbare waardenkloof opent ten aanzien van Jans brief in de fles.

Nalatenschapscondities

Ook is er wat aan de hand met hoe we überhaupt met verwervingen omgaan. Zo bevatte het legaat, dat Adriaan van der Hoop in 1847 aan de gemeente Amsterdam naliet, rond tweehonderdvijftig zeventiende-eeuwse schilderijen, waaronder ook nu nog (!) iconische stukken. In de voorwaarden van het legaat stond dat ze bijeen moesten blijven, altijd zichtbaar moesten zijn, bij voorkeur in de gebouwen van de Academie voor Beeldende Kunsten, kenbaar zijn als afkomstig van Van

↑ Sculptuur van een struisvogelei, op de rug van een mini-struis met hoefijzer in de bek, geleid door een Afrikaan in een setting van bloedkoraal van de zestiende-eeuwse Weense edelsmid Clement Kicklinger.

der Hoop, én dat de entreegelden ten goede moesten komen aan de armen der stad (zoniet, dan hup naar Teylers Fundatie). Na dertig jaar in de Oude Manhuispoort als 'Museum Van der Hoop' te hebben doorgeemaakt, verzeilde de collectie in het Rijksmuseum, waar ze een deel van de bovenvleugel besloeg, pal naast de Eregalerij. Op oude plattegronden is dit nog terug te zien: tientallen zalen, naar legaat geordend - niet naar onderwerp, periode, materiaal, genre, school of kunstenaar. We talen tegenwoordig niet meer naar

de precie
evenmin
van de he
dus maar
voor de o
Anderson

Verg

Tot slot: b
verschrik
geten, ve
hierbove
Paul Sch
pots zijn
temische
depots w
niet, niet
is, maar
Depot-d
én een t

Late
beteken
de alles
alles nie
bevrijde
(afstot
Oranje
onders
als we h
het pub
Nederla
staat o
WBC: o
de Erfg

De
dat je m
weten
kunne
pige st
de con

Lee
column
mei 20
verblij
de kas
haar ge
reagee
is 'oud
doet e

de precieze nalatenschapscondities, en daarmee evenmin naar enig belang bij het ons bewust blijven van de herkomst. Want uiteindelijk: who cares? Het is dus maar de vraag hoe robuust het onderzoekskader voor de omgang met de tot rust gebrachte collectie Anderson straks zal kunnen blijven.

Vergeeten werkt bevrijdend

Tot slot: het is niet erg iets *niet* te bewaren. Er is al zo verschrikkelijk veel dat, verwaarloosd, verguisd, vergeten, verstoofd, ongekend en vooral: onbegrepen (zie hierboven) in onze musea schuilt. Raadpleeg hiervoor Paul Schnabels 'Ottema Kingma-lezing' uit 2012. Depots zijn echt *verschrikkelijk*. Vanwege de epistemische shift die ik hierboven beschreef, zitten onze depots vol met onbekend goed. We zien ze gelukkig niet, niet omdat er in de schouwzalen geen ruimte voor is, maar omdat ze ontoonbaar en onkenbaar zijn. Het Depot-ding in Rotterdam is een gelukkige uitzondering én een toneelstukje.

Laten we niet vergeten dat iets *niet* bewaren niet betekent dat het verdwijnt of zo, of hup meteen in de allesbrander gaat. Het is soms zelfs fijn om van alles niet te hoeven meenemen. Vergeeten werkt ook bevrijdend. De ophef over de onderhandse verkoop (afstoting! schandel!) van de Rubenstekening van de Oranjes kwam deels voort uit de hardnekkige veronderstelling dat het ding zou ophouden te bestaan, als we haar niet zouden 'bewaren', dit wil zeggen: in het publieke domein behouden (liever: binnen het Nederlandse territorium zou blijven, want de tekening staat of zou moeten staan op de lijst, behorende bij de WBC: de Wet Behoud Cultuurbezit, die is opgegaan in de Erfgoedwet). Kom op zeg! Wat een gotspe.

De paradox zit hem in iets anders: ze zeggen wel dat je moet weten waar je vandaan komt, om te kunnen weten waar je heen gaat. Maar dit zou wel eens onzin kunnen zijn. Het vasthouden aan dingen is een wanhopige strijd tegen de sterfelijkheid, de ontkenning van de *condition humaine*.

Lees de column van schrijfster, theatermaker en columnist Sara Sluimer in *NRC Handelsblad* van 10 mei 2023. Zij beschrijft hoe ze tijdens een vakantieverblijf vol emotie sporen van vorig leven aantreft in de kasten van een oud Frans landhuis, waar ze met haar gezin te gast is. Geconfronteerd met de vondst reageert de familie zelf ongegeneerd onverschillig: het is 'oude troep', ze gooien het (nu) niet weg, maar het doet er voor hen (nu) niet toe. Ze zijn ook niet vergeten

om het op te ruimen voor de komst van de gasten. Het hoort bij het huis, dat zelf een vergeetmachine is. Dat anderen met zulke schatten uit het verleden geen connectie voelen, is voor erfgoedhoeders moeilijk te verteren. Maar hebben we de mensen die gelukkig zijn in het nu, niet heel hard nodig om ons door de bergen oude spullen heen te worstelen?

De génération en génération, bronzen sculptuur (1999) door Bruce Krebs in de oude haven van La Rochelle (departement Charente-Maritime, Frankrijk). De personen lezen van de ene generatie op de andere generatie in het hoofd van hun voorouders als een selectieve overdracht van het geheugen.